

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ****LEGAL SUPPORT FOR THE USE OF THE POLYGRAPH
IN CRIMINAL PROCEEDINGS****Колісниченко В.В.,***кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки
факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У сучасних умовах боротьби зі злочинністю дедалі частіше трапляються випадки застосування так званого нетрадиційного криміналістичного методу доказування – поліграфа у кримінальному провадженні. Зазначений метод широко використовується за кордоном із метою оптимізації сил і засобів у сфері кримінального судочинства. Це дає змогу працівникам правоохоронних органів звужити коло підозрюваних осіб, зважаючи на такий фундаментальний оціночний критерій, як доброчесність.

Аналізований прилад є тільки реєстратором об'єктивних параметрів, а їх суб'єктивну інтерпретацію здатний виконати лише фахівець – поліграфолог, який і проводить інтерв'ювання особи за спеціальними методиками з урахуванням обставин кримінального провадження.

З огляду на не досить повне законодавче забезпечення у вказаному напрямі результати використання поліграфа у кримінальному судочинстві є лише орієнтуючою інформацією. Крім цього, отримання такої інформації можливе під час проведення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа. Розглянуто використання безконтактного поліграфа під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, таких як обшук, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, а також під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Ключове місце посідає саме процесуальне використання спеціальних знань у кримінальному провадженні у вигляді експертного дослідження. Так, інформація, отримана в результаті проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, є непрямым доказом та підтверджує лише суб'єктивну значимість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання.

Водночас використання поліграфа у кримінальному судочинстві дає змогу висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом або певних її обставин та визначити перспективні напрями досудового розслідування кримінального провадження, здобути в оперативному режимі криміналістично значущу інформацію, визначити достовірність отриманих показань.

Ключові слова: поліграф, кримінальне провадження, правове забезпечення, експертне дослідження, поліграфолог, судова психофізіологічна експертиза, спеціальні знання.

In today's crime-fighting environment, cases of the use of the so-called unconventional forensic method of proof – the polygraph in criminal proceedings – are becoming increasingly common. This method is widely used abroad in order to optimize criminal justice forces and resources. This allows law enforcement officials to narrow down the number of suspected individuals given such a fundamental evaluation criterion as integrity.

This device is only a registrar of objective parameters, and their subjective interpretation can only be performed by a specialist polygraph examiner who conducts interviews with a person using special methods, taking into account the circumstances of criminal proceedings.

The use of a polygraph in criminal proceedings is only indicative information. In addition, obtaining such information is possible during forensic psychophysiological examination using a polygraph. The use of contactless polygraph in the conduct of individual investigative (search) activities, such as search, investigative experiment, presentation for identification, as well as in the conduct of search operations.

The key place is the procedural use of specialist knowledge in criminal proceedings in the form of expert research. Yes, the information obtained as a result of a psychophysiological examination using a polygraph is indirect evidence and confirms only the subjective importance of specific incentives that may indicate the presence of hidden information about the circumstances of the crime or the sincerity of the answers to the questions asked.

In addition, the use of a polygraph in criminal proceedings allows you to put forward a well-founded version of the investigated event in general or certain circumstances and to determine the promising areas of pre-trial criminal proceedings, to obtain in the operational mode of criminologically relevant information, to determine the accuracy of the received information.

Key words: polygraph, criminal proceedings, legal support, expert research, polygraph examiner, forensic psychophysiological expertise, special knowledge.

Постановка проблеми. Однією із центральних функцій правової держави є протидія злочинності, адже високі показники кримінальних правопорушень негативно позначаються на правильному функціонуванні всіх гілок влади. Це насамперед викликає недовіру громадян до правоохоронних органів. Підвищення кількісного та якісного рівня злочинності вимагає від органів досудового розслідування застосування ефективних засобів і методів розслідування злочинів. Одним із таких засобів є поліграф, який є різновидом психофізіологічної апаратури, що реєструє певні фізіологічні зміни особи.

Стан опрацювання цієї проблеми показує, що найбільш ґрунтовно її вивчали В.П. Сердюк, В.М. Шевчук, О.Ю. Бусол, В.В. Черней, О.І. Мотлях та А.О. Тодосєнко. Так, у працях названих учених розкриваються питання допустимості використання в доказуванні фактичних даних, які були отримані за допомогою поліграфа, актуальні проблеми впровадження поліграфічних технологій

у правоохоронну діяльність, тенденції розвитку кримінального процесуального врегулювання застосування детектора брехні тощо. Проте на сьогодні розробленість теоретичних положень і практичних рекомендацій стосовно нормативно-правової регламентації та правових підстав використання поліграфа під час розслідування злочинів є неповною.

Метою статті є аналіз правового забезпечення використання поліграфа у кримінальних провадженнях із метою подолання процесуальних труднощів, що виникають у працівників органів досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Психофізіологічний феномен базується на тому, що зовнішній стимул (слово або предмет, фотографія), який надає людині значущу в конкретній ситуації інформацію про подію, відображену в її пам'яті, викликає фізіологічну реакцію, що перевищує реакцію на однорідні стимули, які пропонують у тих же умовах, проте вони не пов'язані із зазначеною подією

та не дають людині ситуаційно значущої інформації. Порівнюючи отримані показники фізіологічних реакцій, поліграфолог робить висновок про щирість чи нещирість особи, яка перевіряється. У такий спосіб поліграф дає змогу фіксувати зміни тих процесів, які відбуваються в організмі людини та не видимі або погано помітні без його використання [1, с. 5].

Основними фізіологічними показниками, які реєструються поліграфами, є ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску. Деякі детектори здатні порівнювати напругу голосових зв'язок, а також фіксувати розширення капілярів, реакцію зіниць тощо.

Сам прилад є тільки реєстратором об'єктивних параметрів, а їх суб'єктивну інтерпретацію здатний виконати лише фахівець – поліграфолог, який і проводить інтерв'ювання особи за спеціальними методиками з урахуванням обставин кримінального провадження.

Залежно від контакту датчиків з особою, яку перевіряють, поліграфи поділяють на два види: 1) контактні (датчики прикріплюються безпосередньо до особи); 2) безконтактні (психофізіологічні показники особи фіксуються дистанційно) [2, с. 31].

Зазначимо, що використання поліграфа в Україні здійснюється на підставі насамперед норм Конституції України. Так, у ст. 28 Конституції України проголошено: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям». Окрім того, використання поліграфа підпадає під формулювання «інші досліді». У ст. 32 Конституції України закріплено: «Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди». Таким чином, використання контактного поліграфа можливе лише за згодою особи, яка проходить перевірку.

Підставою застосування поліграфів правоохоронними органами України є також Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII (зі змінами й доповненнями). Стаття 8 цього закону закріплює право органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їх згодою (п. 1 ч. 1 ст. 8). Відповідно, використання поліграфа тлумачиться як різновид опитування. При цьому отримані в такий спосіб відомості не можуть бути прийняті судами як докази у кримінальному провадженні, вони є лише орієнтуючою інформацією.

Крім того, можливість використання поліграфа у кримінальному судочинстві зумовлена тим, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України не обмежує спеціаліста у виборі технічних засобів дослідження (ст. ст. 71, 107 Кримінального процесуального кодексу України).

Отже, сьогодні використання поліграфа у кримінальному судочинстві можливе за такими напрямками:

1) проведення судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа;

2) використання безконтактного поліграфа під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, таких як обшук, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання;

3) використання поліграфа під час здійснення оперативно-розшукової діяльності [3, с. 17].

Зазначимо, що предметом психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа є ті факти й обставини, які встановлюються на основі дослідження психофізіологічних реакцій організму людини, зареєстрованих поліграфом у ході проведення обстеження. Об'єктом психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа (за аналогією з психологічною та психіатричною експертизою) є людина, фізична особа (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок), стосовно повноти та/або правдивості показань якої в суду, обвинувачення чи захисту є сумнівні та яка добровільно погодилася пройти обстеження на поліграфі. До об'єкта цієї експертизи

можна також віднести матеріали провадження, які надаються експерту для ознайомлення [4, с. 15].

Порядок проведення судових експертиз регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про судову експертизу». Зауважимо, що психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа призначається в загальному порядку. Так, фактичною підставою її призначення є наявність даних, аналіз яких вимагає використання спеціальних психофізіологічних знань. Такими даними можуть бути неузгодженості, суперечності, прогалини в показаннях, необхідність отримання інформації про певні обставини події, стосовно яких у сторін провадження є певні розбіжності, сумніви щодо правдивості показань тощо. Юридичною підставою проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа є рішення слідчого судді або суду (ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України).

Інформація, отримана в результаті проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, є непрямым доказом та підтверджує лише суб'єктивну значимість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання. Проте питання доказового значення результатів поліграфа виходить за межі нашої статті та потребує окремого дослідження.

Зазначимо, що під час проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа можна дослідити питання, що стосуються подій та обставин, які залишилися в пам'яті досліджуваної особи. Наявність у пам'яті особи певних подій та обставин дає змогу стверджувати:

- про причетність/непричетність цієї особи до конкретних правопорушень;
- про намір і рольову участь особи у правопорушеннях, факт усвідомлення особою можливих наслідків правопорушень та бажання їх настання;
- про наявність пом'якшуючих або обтяжуючих обставин;
- про вчинення особою юридично значущих діянь (дій чи бездіяльності) у минулому;
- про факти настання юридично значущих подій у минулому тощо.

Умови проведення психофізіологічної експертизи є такими:

- а) отримання письмової згоди опитуваної особи на використання щодо неї поліграфа;
- б) застосування тільки сертифікованих пристроїв;
- в) проведення інтерв'ю та інтерпретація його результатів лише працівником, який пройшов відповідне навчання та отримав допуск до такої роботи.

Отже, використання поліграфа у кримінальному судочинстві дає змогу здійснити такі дії:

- висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом або певних її обставин та визначити перспективні напрями досудового розслідування кримінального провадження;
- здобути оперативно значущу інформацію;
- визначити достовірність показань [5, с. 110].

Водночас в Україні сьогодні є низка невирішених питань у цій сфері, зокрема:

- 1) нестача нормативного врегулювання використання цього виду спеціальних знань;
- 2) незабезпечення поліграфами (їх не виробляють в Україні);
- 3) неможливість уніфікації відомих методик проведення психофізіологічних досліджень;
- 4) у Міністерстві юстиції України не розглядають питання щодо присвоєння кваліфікації експерта з правом проведення психофізіологічних експертиз із використанням поліграфа.

Для усунення цих недоліків вважаємо за доцільне доповнити переліки судових експертиз ще одним видом

експертизи – психофізіологічною експертизою, при цьому необхідно ввести також експертну спеціальність «Психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа».

Окрім того, питання використання поліграфа можуть бути вирішені шляхом прийняття окремого закону та внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Зазначимо, що з 20 січня 2017 р., згідно з рішенням національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ», в Україні набув чинності державний стандарт технічних умов для поліграфів (ДСТУ 8692:2016), а тому полігра-

фом в Україні можна назвати тільки той технічний прилад, який відповідає вимогам ДСТУ 8692:2016. Окрім того, датчики фізіологічних параметрів, що входять до складу поліграфа, підлягають повірці відповідно до ДСТУ 2708, а отже, виробники поліграфів повинні відповідати вимогам Національного стандарту України «Повірка засобів вимірювальної техніки».

Висновки. Таким чином, ігнорування використання поліграфа у кримінальному судочинстві обмежує належне й своєчасне розслідування кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 листопада 2015 р. Київ : Нац. академія внутр. справ, 2015. 244 с.
2. Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.
3. Линник О.В. Використання поліграфа при розслідуванні злочинів у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2013. 19 с.
4. Лешкович Т.А. Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2014. 19 с.
5. Холодный Ю.И. Применение полиграфа при профилактике, раскрытии и расследовании преступлений (генезис и правовые аспекты) : монография. Москва : Мир безопасности, 2000. 160 с.